

Улууска оту бэлэмнээһин тэтимэ бытаан: былааммыт 62 бырыһыан туолан иһэр БАРЫ КҮҮҮҮ, КЫҢАМНЬЫНЫ — ОТООҔУНҢА!

Атырдыах быйын 15 күнүгэр улуустаагы муниципальнай тэриллин планеркатын баһылык И.Н.Аммосов салайан ытта. Буоларын курдук, нэһиликтэр баһылыктара, тэрилтэлэр салайааччылары, управлениелар, отделлар начальниктара кыттыыны ыллылар. Бэбиэскарга түөрт болтуруос көрүлүнэ.

Бастакы, "Күнэй" ХЭО, маһы таҕастыыр комбинат, "Чурапчострой" ХЭО финансовый-хаһаайыстыбаннай туруктарына туһунаан болтуруоһу дьаһалта экономической сайдыыга, эргикээргэ уонна предпринимательствога управлениетин начальнигынан солбуйааччы В.М.Ядрихинский туруорда. Бу тэрилтэлэр балаһымнааһына мөлтөх. Ол курдук, "Күнэй" ХЭО 1 мел. 192 тыһ. солк. кэстээк. Ол иһиттэн 160 тыһ. солкубайга агардас үлөһүтүрүн хаммаһыгар. Маһы таҕастыыр комбинат бу сылга 99 тыһ. 701 солкубайдаах дьыалабыай маһы онорбут, итинтэн атын үлөтэ суох. Оттон, дьыгэр, кинилэр бу мастан табаар онорон таһаарыахтааһар этэ. "Чурапчострой" ХЭО-ға быйыл хоту көһөрүлүү кыттылаахтарыгар аныамыт 12-лин квартиралар икки дьыа түтүллүрүнэн сааһас, үлө бээр курдук. Маһыаха кинилэр 5 мел. 379 тыһ. солк. үлэни толорорго дуоһабыр түһэриспиттэр. Иэстэрэ элбэх. Информация түмүгүнэн "Күнэй" ХЭО-ну эһэн баран атын тэрилтэ, холобур, "Сер-

Улуус дьаһалтатын ыйдаабы планеркатыттан

вис" МУП иһинэн үлэһэтэргэ этии кириэ.

Иккисинэн, бу сыл сэттэ бастакы ыйдарын түмүгүнэн улууска бюджет туолуутун болтуруоһа көрүлүнэ. Информацианы улуустаагы финансовый-казначейской управление начальнигынан эбэһинээһин толоруочу Е.Е.Сухаринов онордо. Ороскуот өттүгэр саамай ыараханньык быһаарыллыбыт ыстатыйаларынан отук уонна электроэнергия төлөнүлэрэ буолаллар. Манна аһара туттуу улахан. Итинни чааһыгар былаанга киллэриллибэтэх "Үтүө дьыала" объектары улуус бюджеттар кыраа суох охсууну оноро тураллар. Докүот былаан быһыытынан син туолан иһэр, сорох ыстатыйаларга аһара туолуу да баар, оттон кыйаһтарбатар өртүгүнэн итирдэр утахтары атылааһынан киирэр докүот ааттанна.

Ол кэннэ улуус историятын сырдатар кинигэ бэчээттэниитигэр матырыйааллары хомуйуу туругун туһунаан маһы контуруоллуур комиссия чилиэһэ И.П.Пономарев сырдатта. Республикабыт Президентэ В.А.Штыров 2003 сылга 10 улуус историяларын сырдатар ки-

нигаларын бэчээттээһини үбүлүүргэ ыйааба тахсыбыта. Онон бу уон иһигэр киирсэн, үбүлээһинигэ хаһар тына нэһиликтэр баһылыктарыгар, тэрилтэлэр салайааччыларыгар матырыйаалларын чөмчөтөн уһаппакка комиссияга тиксэрэллэригэр этилиннэ.

Бу ый 22 — 23 күнүгэр улуустуругар буолаары турар СР Олорор дьыаба-коммунальнай хаһаайыстыбага уонна энергетикага министерствотун көһө сыдыар коллегиятыгар бэлэмнээһини үлэһэр хаһымаарын туһунаан улуус баһылыгын I солбуйааччы Н.Н.Полов информациялаата. Үлэ-хамнас барыта бытаан. Чурапчы селиэһинэтин Петровскай уонна Ярославскай улуусаларын сырдатар болтуруоһа ырахан. Селиэһинэ иһин ыраастааһынга бөһу тизийи үлэтэ кэдиэлэ бастакы күнүгэр ытыллар. Манна "Чурапчы" МТС ГУП уонна Чурапчытаагы суолу оромчунуур-көрөр ГУП техниканан хааччыллар.

Ити болтуруостары сэрэ бэбиэскарга киирбэтэх улуустаагы тыа хаһаайыстыбатын управлениетин начальнигы И.И.Филиппов атырдыах ый-

ын 14 күнүгэр ытыллыбыт СР Правительствотун Председателэ, СР тыа хаһаайыстыбатыгар уонна соботуопкага министр, кини солбуйааччыта уонна үп министр кыттылаах радионаан субэ-муһыаха уонна улуустаагы ис дьыала отделыттан В.Константинов сайынны кэмгэ бэрээдэги кэһини тустарынан иһитинэриилэрэ истилиннэлэр.

Радионаан субэ-муһыаха республика үрдүнэн оттооһун тэтимэ бытаана ыйыллыбыт, чуолаан кини улуустарга. Бийиги, чурапчылар, былааммытын улаханньык хото иликпит итэбэс быһыытынан бэлэһтэммит. Сүрүн биричиниктэн тэрээһин мөлөһө ыйыллыбыт. Холобур курдук ажаллааха, ыаллы улуустар Ус-Алдан 53,9 %, Амма 55,2 %, Мэҥэ-Хаҥалас 52 % толорбуттар, оттон бийиги 51 %. Атыага кэлэр оту тизийиһэ-таһыага үбүлээһин уонна атыага от бэлэмнээр хаһаайыстыбаларга уматыгынан көмө былырыыннытын курдук онгоһулла-ра быһаарыллыбыт. Республика өттүгүнэн итинник өйбүлү ыла олорон, нэһилиэһинэ бэйэттэн түтүлүктээх үлэтин кэдьүүстээхтик үмүрү тутарыгар сыал-сорук күүскэ туруорулунна. Нэһиликтэртэн оттооһун сводкатын тыа хаһаайыстыбатын управлениетигар тиздирди мөлөһ, оттон бу республикага тийэр сыһаппалар буолаллар. Онон бары

Чурапчы улуунун дьаһалтата ДЬАҢАЛ

№ 330

Атырдыах ыйын 18 күнэ, 2003 с.

ОТ СОБОТУОПКАТЫГАР ЭБИИ ДЬАҢАЛЛАР ТУСТАРЫНАН

Улуус нэһиликтэригэр оттуур сир үмүтэ мөлөһүөнүн, ынах, сылгы сүөһүнү итинигэ ыарахаттар үөскээбиттэринэн, манньык дьаһаллары олохтуубун:

I. Улууска оттоммут сирдэр хаһымалларын сабатын атырдыах ыйын 20 күнүгүнэн оттуулларыгар нэһиликтэртэн түтүлүгэ суох көгүлүүргө.

II. Ыраах сиртэн тизийи ажалар кыйаһтарбатынан, нэһилиэһинэни барытын отунан хааччыйар кыах сүөһүнэн, нэһиликтэр баһылыктарын эбэһинэстииргэ:

1. Оттоммокко хаалбыт хөдүлаларын, мэччирээт сирдэрин, хаһымал сабатын былааннаахтык тэрийи оттололорулар.

2. Хаһаайыстыбалар аныамыт сирдэрин толору оттуулларыгар контуруолу олохтуурга.

3. Илин эңгэр үрөктэргэ аныамыт нэһиликтэр оттооһуну күүскэ тэрийи кытаанах контуруолга ылаһылар.

Бу дьаһал олоххо киириитин контуруолун тыа хаһаайыстыбатын управлениетин начальнигар Филиппов И. И. сүктэ-рэгэ.

Улуус баһылыга И. Н. АММОСОВ.

баһылыктарга оттооһун хаһымытын сводкатын эбэһинэс быһыытынан ыһыан кичэллээхтик толороллорулар өссө төгүл соруудахтаһа.

Ис дьыала отдела иһитин-нэрибиник, быйыл сайын 17 суол быһылаана тахсыбыта регистрациламмыт (былырын сайын 4 этэ), уоруу элбэх. Быһылааннар бастакы уонна сүрүн биричиниктэринэн уруула итирик туруктаах олоруу буолар. Уоруу бийр эрэ түбэл-

тэтэ арыллан турар. Үлэһэр салгыы ытыллылар. Информацияны онорбут В.Константинов сага маһаһыны, рыногы аһар түбэлтэһэ ис дьыала отделыгар биллэрэр, күтүһүн, сигнализационный инструкция быһыытынан онорор, туруорар ирдэһини, ол уорууну уорутанньырга көмөлөһүн санаата.

Светлана
БОРИСОВА.

Оттооһун уонна бурдук хоһуурун сводката: атырдыах ыйын 18 күнүнээһи туругунан

Найаһаһтар	Оттуур сирдэрин уотсай көмө (га)	2003 сылга оттуур былааннара	Олоху (га)	Көбөһүн (т)	ол иһигэр			Толоруулууга (%)	былырын батара		Күүс үүнэһин соботуопкага (т)	Бурдук хоһуура	
					ХЭТ	б/х	каһаһаһа		каһаһаһа (т)	толорулууга (%)		ыһыаһа (га)	коммулунна (т)
Болуур	2951	3000	1999	1317	420	82	815	44	2060	64			
Одунуун	1800	2720	1990	1340		280	1060	49	1700	79		40	90
Хатылаһ	1900	1600	1500	1500		300	1200	94	1700	88	30		
Болтоһо	1850	1900	1750	1100		400	700	58	1000	110			
Хоттоһо	1500	1800	1800	1000		200	800	56	1100	91	30		
Халлар	1450	1800	1900	1020		300	720	57	1150	89			
Хайаһыт	1580	1800	1830	1362	36	186	1136	76	1390	98			
Чакыр	1916	1650	1965	1427		392	1035	86	1200	119			
Мутудай	1100	1000	2010	900		175	725	90	960	94			
Төлөй	930	1200	1612	880		70	810	73	930	105			
Кытаанаһ	1564	1530	1370	1010		400	610	66	1410	72			
Ахтар	1110	1350	970	680	130	200	350	50	830	82			
Байы	1220	1200	672	700		45	655	58	813	86			
Араһаһа	1270	1200	970	880		300	580	73	1050	85			
Салыһ	1780	2500	1810	1210		255	955	48	1460	83			
Солуһа	2046	1900	1600	1000		350	650	53	1800	56			
Чурапчы	3240	3500	2850	2062		162	1900	59	2000	103		(МТС ГУП) 10	15
Мөһдөөһүн	220	200	270	150		40	110	75	120	125			
Түөһэ	510	150	421	190		70	120	127	426	45			
Барыта	29937	32000	29289	19728	336	4207	14935	62	23099	85	60	50	107

Улуустаагы тыа хаһаайыстыбатын управлениета.

Командировка аадырыһа: Алаһар нэһилиэгэ

Тыя сиригэр олоор дьон сайынгы хынгэ тынн болпуруостара оттоонун уонна үүт туттарыта буолар. "Чыапара" ТХПК улууска биэр улахан хаһаайыстыбалартан биридэстэрэ. Ол курдук, төбөлөөбүтүн 150 сүөлүлээх, онтон 70-на ынаар ынах. Маны таһынан кооператива хаһыс да сыллы сылгыны уонна саһыллы племенной интимиин дьырыктанар. ТХПК быйылгы от үлэтигэр быһаанын төһө толорон иһэрин билдэрм кооператива хылаабынай зоотехнигыин Прокопий Трофимович ЕФИМОВЫ көрсөн кэлэстаттим.

— Кэлэн ийэр кыстыгы 600 тонна отунан туоруурга былаананасыт. Агарын бэйбэйт сирбиттэнтэн оттух-таахпыт, 300 тоннаны болугурдартан ылар ына кэпсэтинни ытан турабыт. 12-лин кийилээх отчуттар биригээдэлэрэ тэриллэн, икки ағы арахан арбаа уонна илин алаастары охсо сымдыаллар. Биригээдирдэринин Протодаионов Егор Иванович уонна Башев Василий Никифорович амаан үлэтииллэр. Биригээдэлэр үрдүттэн ходуһаа хоно сымдыан оттуулар. Астарын ТХЛК хаачыйар. От үлэтигэр уопсай алта МТЗ, бири ДТ трактордар хабыллан төһүү күүс буолан үлэтииллэр. Билингги туругунан былааннамылпыттан отпут улахан агары баар, күһүңгэ дизир 300 тоннаны ылаахпытна табыллар.

Бийлж кураангаан бэйзбит алаас-
тарбытыгар үүнүү былы-
рынгытаагар мөлтөх. Ол инниттэн
шалхы ситар Мэнгэ-Хангалас улуутун
Дьабыл нэһилиэгиттэн солпаркаа
бааһына күөх үнүүтүн ыларга кэпсэ-
тбит. Онтон, была холооттохо, 50
тоона күөх үнүү кэлээн өлө.

Бу икки биригээдэни таһынан ко-
оператив хонтуоратын үлэһиттэрэ сэт-

тэ жилилээк биригдэдэ тэринэн, бай-
эбит хамнаслыгтар днзбүтүтэн
сылдын үлэлүтэрбит (ханьныс-
тарбит, сулу көрөөчүлэрбит) сир-
дарин отгуубт. Бүгүлүгү күнгэ 40 оту
туруудубт, 75 тонна тахсара буолу.
Уолсайа 40-ча хаһайыстыба сирин
отгуоттаххыт. Кеһе сылдын күнгэ
2-3 алааһы бүтэрэбит. Эһиил бу

САЙЫҢН

Салгыы уруучукабын, блокноплун тулпутунан ары сыагар тийиэбин. Эбиэт кэннэ буолан сыах үлэһиттэрэ үүтүгүн астаан, үлэлэрэ-хамнастары үмүрүйдү, иһиттэринэ-хомуостарын сууйа-тарыы сылдыар кэмнэригэр түбөстүм. "Наһиликкэс үүт туттарыы- тын улпай туругун билэ кэллим", - диэбитпун сыах маастара Маргарита Петровна Сиичева үөрө-көтө сиһилии сэлэргээтэ:

– Бийл мачиронг суук буолан эбитэ дуу, былырынгытааҕар үүт туттарымыта мөлхөх. Нэһилиэк үрдүнэн “Чурапчы” ТХПК-ны кытта 414 тонна үүт туттарарга дуосаҕар түһэрсиилпит. Онтон кулун тутарган атырдьах айыгар диэри 219 тонна үүт туттарылына. Атырдьах айыгар 100 тоннага чыҕаһатарбыт буолуо.

Биирдиндээн өлгөм үүтээх хагаайыстыбалары бэлгэтээх бааһынайдарга А.С.Пестряков "Булгуннах" (7,5 тонна), П.П.Полов "Чиллэйны" (3,6 тонна) хагаайыстыбалара буолаллар. Оттон чааһынайдартан Т.В.Гоголева (5,7 тонна), И.Н.Полов (5,6 тоннаны) урдук кэрдулүүлэхтэр. Хас биирдин үүт тутарааччыга гэтэрээт арылан, хагаайыстыба күнүтэ төһө үүт тутарбытын, үтүн

САЙЫНГЫ КЭМ ТЫН БОППУРУОСТАРА

Сызжыа үлгиттэр төрдүбүт; ла-
борант Т.Н.Павлова, рабочайдар
В.В.Барышкова, А.С.Оконешников бу-
лан куннэтэ үрүт илгэни кытта
бодуустанабыт. Күн ахсын үт тутар-
быгыгар ырайын борзбиаркалибит,
сызтын, кислотноһын быһаарабыт.
Оборудованиыбыт туруга үүгэй.
Орун кыһалабыт – дизель суоҕа.
Билгичи эпикетинэспитигэр икки ди-
зель баар эрэри, үлөтөбүтүр. Ону
онгортосорубут “Чурапчы” ТХК-га
туруорса сагаабыгы да, туһа суох.
Уот барар түбэлтэтигэр үлүпүтүн буор-
ту онгоруу туруктаах олоробут. Хата,
бийыл билгичи доьлбугутар уот ула-
ханык барбата.

Тыя сирий олоостооро сайынгы кэмээ тыын ылаакка, түпнүт илинтин ыныктыбакка үлэлиир. Эр киһи барыта окко барар, дыһтар өгтө ынахтарын ыан үт туттарыштынан дьарыктанар. Тыя киһитэ сайын эрэ үлэһээтэрин кыстыгы туоруур кыахтаах буолаарыа эбээт, бу – өбүтэ саадааттан илээтэ кэмбит сөгүлүбүт ооксомуут.

Галина
ГОВОРОВА.

Хварьтскаба: Алабар каллиграф-мэри арым сырым үлэһиттэрэ. Уһа-тан иккис – сыах маастара М.П.Сив-цеев.

П. А. Ойуунускай саха тыла сайдарыгар оруола

Саха тыла сайдарыгар баҕарабын,
сайдыа диги эрээнэбин.

Л. Ойунурсай.

П.А.Ойунуускай, саха сэбиэскэй литературатын төрүттээчин, улахан учуонай, бөдөн государственнай уонна политическай деятель, куорээннээх олохун, айымнылаах үлэтин, тһрөөбүт норуотугар бизрбит сүнгээнээскэй кылаатын туһунан элбэхтик этилиннэ, үлүстүк сурулуунна. Кини иитилибит ийэ тыла сайдарыгар ылар уһулуччулаах оруолун тыл биллиилээх үөрэттээхтэрэ Н.К.Антонов, П.А.Слепцов, Е.И.Коркина, Г.Г.Филиппов уо.д.а. иһэн-тонгон сийилии ырытан-ырынгалаан, сырдатын тураллар. Ону түмэн көрөргө халыныбыт.

П.А.Ойунууский – байгалин оюутуулах кэмин бэринилэх чаруулай ула. Кили төлөнөөх революционер, сударыстыг тахмынан, омул хизбинэн толкуйдуур-тобулар кили быһытынан модун санаата, өркөн өйө, кизм билимтэ, далаһыннаах былаана, инникини өтө көрүүтэ тылга сыһыаныгар ырылайдык көстөр. Тылга дэгиттэр талаанын, тыл тутуутугар онорбут сатаан суаналаммет үлөтүн-өнгөтүн, “улахан ыраактан биллэр” дииллэринни, билигин түхэдийбат дэбэт тутулбут, олохлут-дыаахлыт тосту уларыбыт кэмизгэ үчүгэйдик толору өйдөөн сөрү дикэн сөгөбүт. Того?

Сэбиэскэй былаас эрдэстэнн бэлитикэтэн биир күгүр күүстэ-
эх өттө, культуурунай революция тугаах сорьото – тыл тутууга. Тыл –
омук бүтүүнүн бараммат баайа, сүдү тыһа, кубулуйбат кута-
сүрэ диэн диригиник өйдөөн, Ойуунускай Саха сиригэр бу үгүс
өрүгүтээх устук үлэни тэрийбитэ, сатабыллазтык салайбыта. Манна
омук тус өйө-санаата үлүктүүтүн, тилигинин, төрүт культуура
толкөлөнүүтүн-түстэнигинин көрөр. Кини ол иһин үнэр калуенаҕа
хаалар, омук сүдү нэһилиэстибетинэн ааҕара. Ол да иһин ис-иһит-
тэн кэин-куойан айбыт “Бырастыл” диэн кэрээс-хомуруос курду
ис хоһоонноох хоһоонугар кытаанахтык эрэнэн эппит “кэрэһим,
кэниннэр хааларым – кэстибат кэрээс тылларым...” диэн эриэкэс
эрэлэ сайдам сахабыт тылын дабигис таайыллыбат дьылбатыгар
эмиз анаарга дьылы...

П.А.Ойунускай салайааччы, суруйааччы, учуонай, патриот, мейгытынан тыл тутуутун сүрүн өрүттэрин дыһунуунаахтык сепкэ быһаарыы, толоруу саха иорукта сайдарыгар сүүн суолталаабын тэскииллээхтик өйдүүрэ. Онон бу үөрэххэ-сирдиккэ, кэрэбэ-кэскилгэ тэрдэр үлэни ураты болҕойоро, улуу соруугунан ааһара. Улуу дыон сизэринэн тирээн турар да, мэнэ да сорууктары биһгэ тутан, ттаран, холбоон быһаарара. Кини тыл тутуутун астыбынай, мын-ыр, муударай тэрийээччи быһытынан, күнээбинэн эрэ мунуру-аммакка ыраабы ыйдаһадан, тыл тутуутугар маннык сүрүн хай-скаары тутуспута.

1. Тыл бэлэнтикэтэтин кыайылыахтык ыытарга туһаан-
лах тэрилтэлэри тэрийии. П.А.Ойуунускай 15 сыл устата бу
тип кэскиллээх дьымаланы илээбитэ-саҥалаабыта: 1924 – 1926
Саха суругун-бичигин Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ, 1926 – 1928
Саха суругун-бичигин Кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ, 1922 –

2003 сыл — Ойуунускай сыла

1938 сс. сага түр алпаабытын Саха сириндэги Комитеттин бэ
рээсэдэтэлэ; "Саха кэскилэ" диэн маңнайгы научнай-чинчийэр
уоластыба бэрээсэдэтэлэ. Кини 1935 с. Тыл уонна култуура ин
ститутун тэрийбитэ, ити чинчийэр киин бастагы дириэктэрэ. Тыл
га сыһыаннах араас үлө барыта: алпаабыты, суругу-бичиги олох
тоһун, тулсары, тизирмин, арпалырааһына болтуурустары
быһаары, үрөх кинигэтэҥин-үүбүүнүүгү, тылдьыты эгин бэлэм
нээһин, оҥуоланы төрүттүтүү, тэрилтэлэри сахатылы у.д.а. ки
ни сайайт тэрилтэлэрин иһинэн ытыллыбыта. Кини ырабыы
талыстыба баһылыгын уонна сага кэм литературтиригин төрүттөч
чи быһытынан национальнай бэлитикэ тылга ыйытын олохто
күллэрэр тулугар тэрийэр-салайар дьоруун-талаанын, кулун
кудааҥын, сыратын-сылбатын бикэрбитэ. Салайарын таһынан итин
из тус бэйэтинэн көхтөөхтүк кытан, мөккүрдөөх суолу олохтох
тук быһаарсан бар дьону көтүлээбитэ.

2. Оскулаба оёну төрөөбүт тылмын үрэтинни киллэрин. Ханых бабарар кэмгэ ыччат норуот олобун-дьабын тугар-хамсатар модун күүс буолар. Кини үс кута дымг сахалы тыннах, чөлөөх буолуутун төрдө — ийэ тыла. Итини П.А.Ойуунускай диригиниэх ойдоон оёну-эдэр ыччаты төрөөбүт тылмын үрэтинни сүлгүннэх суолталыыра. Ийэ тыл саха норуота түргэн тэттининэн бүтүүм үөрөкүсүнэригэр, төрүт культуурага барбарарыгар бигэтирэх, тутуох усуллубуйа буолар. Ол ийин кини маннай бары сулуох оскулаба үөрэх булгунчулаах предметин быһылынан саха тылын киллэрэр, үөрөн кэллэн саха тылын үрэтинни кэмгэтэр үөннэ дириг-эдэр түһүөн уураах тахсарын ситиспитэ.

3. Киһи аймах өркөн өйдөөхтөрө бигэтик бигэргэтэллэр: оҕо төрөөбүт тылынан үөрэнэ-бүһүн, ордух киһи билимилэнэр түргэнник сайдар, патриот буола уластар. Оттон төрөппүт тылын билбэт оҕо бэйэтин норуотун, тылын, култууратын ситэ сыаналаабаат. П.А.Ойуунускай саҥа быһыыга-маймыга саха ыччата баҕа хоту сайыннын, очуруга оҕустарбатын дээн саха тытыы билигитикэтин өйүүр. Саха омук ийэ тылынан маастар, гений курдук айыаҕа уопастыбаннай өйү-санааны тобулуора. Оччого ара киһи төрүт култууратын тутуора, сайдыылаах норуоттан үтүмү-кэрэни ылар, илгэрчир кыһтаннаҕа дээн баҕа санаалааҕа.

П.А.Ойуунускай саха тылын үөрэх тылын быһылытынан аңардастыы өрө тутпай этэ. Кини бэйэ нуучча тылын кытта сөпкө дүөрөһүлүгү ыңыраара. Бу тыл бэри өскүсүлэри төрөөбүт тыл кытта сөргэ туттулуохтаах. Тыллар үтүрүспүтүр, күөтүспүтүр, бэйэ-бэйэлэрин ситэрсэн биэрэллэр, үөрэх кинигэ далааһынанар. Икки тыланыы — олох бэйэтэ нигиэктэбиит ирдэбилэ, куустаккардабыла, көстүүтэ. Былигин үлэлиир национальнай өскүсүлэбит көрүгүн П.А.Ойуунускай 1920-с-1930-с сылларга төрүттэбиит эбит.

4. Государственной, общественной тэрлэлэлэри олохтоох нэһилиэнньэ тылыгар уларыта тутуу. Тыл сайдар биир дынг бэллэтэ — туттуллар эйгэтэ кэнгэһинэ. Өкүөл

ерөбүтүүсүзүктөн иннинэ саха тыла кэлэстиигэ уонна фольклорга ара түтүлүбүт эбит буоллабына, отугус сылларга эргийэр эйгэгэ лаппа кэнээбитэ. Онуоха П.А.Ойуунускай улахан өгөлөх. Кини туруулаһан, төрөөбүт тылбыт үөрэххэ иитингэ, суругунан уус-уран литературалаа, бичээккэ, араадыһаа түтүлүлэр буолбута. Ону сарты саалта, араас тэрилтэ, дыала-куолу, суут-сокуон, сибээс, хааччыыт энтин тылын быһытынан сыһаа кириэн испитэ. Оччо-тооу кэмэийинэн эттэххэ, төрөөбүт тылбыт Саха автономнай өрөспүүбүлүкэтин толору хабар-хааччылар сударыстыбаннай туруктаанан испит эбит.

Олох долгуна охсубатага буруулар, П.А.Ойуунускай тылы берэгдардар багата, ыткы ырата, бабар, эрдэ туолуох этэ. Билигин дагыны тэрээбүт тылбыт, төһө да үгүмэи үлэ ытыллыбытын, Сокуон ытыллыбытын үрдүкүн, Суд. ытыллыбыт кизик зйгэлэгэр, үрдүкү таһымыгар, хомойуох быатыгар, ытыллыбыт илик. Ити хомолтоло-
ох.

5. Суругу-бичиги олохтоолун. П.А.Ойунускай Саха суругун хамыһыайтын бэрэсэрдэтэлин быһытынан сахалыы алпаабыт, арыгыраалыта, терминология практической болпуростарын быһарбыта. Бухайыскара сүүнэ болпормотун уураа. Ол өйдөнөр: сурук-бичик – сайдыы кыната. Суруга суук үөрэҕи кыйан тардалааһын. Ол иһин Сэбизскэй былаас тыл тутуугун сүнгэн үлэтин бастаы тутумуһунан суругу-бичиги олохтоолуну, түмсэрини ахпытта. Ити, бастатан туран, сага суруктанар норуоттарга сыһаннаах. Итини тоһоомоон бэлэтээн, иһин С.А.Новгородов айбыл саха маассабы суругун, исторической суолтатын үрдүктүк сыаналаан, культуруй өрөбүлүүсүө модун төһүүтүнэн аахпытта.

Тыг үрхэтхэтэрэ билиналэринэн, П.А.Ойуунускай арпагыраалыа, терминология туһунан көрүүлэрэ бүгүн да дьолун суолтаахтар. Ааспыт үйэ 20-30-с сылларыгар тыл туугутун бас-көс дьайыһыта билиһэс кэбиспит күндү баайын курдук өйдөнөр ыктаахтар. Кини бэйэтин "Тхэрмин-арпагыраалыа тылдьытынан" сахалыы терминология, арпагыраалыа сайдыытыгар төрт уурбута. Кини сүгүн баалыанньыта: таба суруйуу норуот тыһиннаах тылтан араһыа-хайдыһыа суоктаах. Онук арпагыраалыа үлөһит маасса түргэнник, үүтүйдик ааһар-суруйар буоларын хаччылар.

манна да П.С. Ойуунускай былы-майгы уларыян илэрин та-
ба сылактыр, мандырык учуоттуур абит. Арпаларалыа на-
хан боппурдунан ааттаммыт, билингвэ диэри ситэ чуолкайдана
илик, мөөсүргэ сылдыар нуучаттан кириин тылы мөҥҥай угаа
адыас сахалыы суруйары тутуһара, фонетическай бириинсиби өрө
тутара. Ол ээсэри кэлин кириин тылы барытын сахалытар кыаллыа
суоһун өтө көрөн, ордук интернациональнай тизирмини бэйэтинэни
суркуа уларыппакка киллэрэр табыгастаабын эппитэ. Онон сибэ-
эстээн нуучна ураты дорҕоонун бэйэтинир буукубалар алпаабыкка
эбии кыралара наараһаан аайыта. Бүтүгүгэ диэри тутуһула-
туһанылла сылдыар, 1900 жыллары нууччалыы-сахалыы алпаабыт
ылылларытар киин санвата сибэ-эстэһэбит буолуон сөп.

П. А. Ойуунускай саха тыла сайдарыгар оруола

(Бүтүтэ. Иннин 2 стр. көр).

П.А.Ойуунускай терминологияны, үрдүк билиигэ далааһа курдук санаан, анаан үөрөппүтэ. Тизминин үөскэтэр уонна биридик суруйар тыһыс быраабылалары олохтообута. Онтон сороҕо сахалыы терминология олохсуйуугар, чочуллуугар билигин да сүүнэ субэ, туһалаах ыйы-кэрдим буолар. Онон кини сүтүкэн үтүөтэ аан маннайгынан тыл бу олус уустук, дыкты арагатын сорук тыһаан үөскэтэр, сааһылым кэскиллээх үлэни саҕалаабытыгар сытар.

Биллэрин курдук, С.А.Носгородов суругар анал бэлэз туттуллубат этэ. Үөрэх хаамыта, күнээби олох кыһалҕата сурук бэлэстин эрэйбитэ. Ити практической ооругу толорон, П.А.Ойуунускай 1929 с. "Сурук тылын бэлэлэрэ" дигэн ыстатыйатыгар сурук бэлэстин туттуу саамай тутуах быраабылаларын нууччалыы пунктуацияга олохсуйууну быһаарбыта. Бу бастаан ыйы-кэрдим быһытынан сахалыы сурук тутсарыгар-тэнийэригэр көмөлөстүтэ.

6. Саха тылын чинчийини өрөспүүбүлүкэ тэрийи. П.А.Ойуунускай тыл анаан-минээн диригини чинчилэр буоллаҕына, бөҕө тирэхтээн салгыи сайдар кэскиллэр дии саныыра. Кини, тыл үөрэхтэр дикломнаах маннайгы үчүһүн, саха тылын, кулутуура чинчийэр кини тэрийбитэ итинэн төрүттээх. Бу тэрийтэ саха омух тылын-өһүн, төрүт кулутуура үөрэтинин дини научнай төрүккэ олохсуйууну сайыннарыахтаах дигэн дириг ис номохтоох ооругу туруорбута. Ити кини очотообу сыналаах сыалын, барҕа баҕатын билигин Гуманитарнай чинчийи институту — наука күүстээх киһиэ чыстээхтик толорор.

"Тыл туһунан саҕа үөрэх" — марксизм сабыдыала баарын үрдүнэн, кини кандидатскай диссертациятыгар саха тыла сайдар тосхолун ыйбыта, национальнай литературнай тыл тутуах боллуростарын сөлкө ырыппыта.

7. Уус-уран тылга айар үлэтэ. Тыл — литературэ баай тутар матырыйаала. Литературэ олох уустуу-уруунаан ойуулуур буолан, тыл күһэ-күдэ, эгин эриэхтэс тоҕоно-нырааската манна ордук чабылхайдык биллэр, күлүмэхтик дьайар. Ити өттүнэн литературэ тыл сайдарыгар, уолсастыбаа оруола

үлэтигэр биллэр-көстөр төһүү күүс буолар. Ол умсугутулаах холобурун П.А.Ойуунускай айбыт айыта беркэ дикт көрдөрөр.

Өксөкүлээх Өлөксөй сахалыы кэспэтин, фольклор тылын уус-уран сурук тылыгар кубуллуппута. Ону Ойуунускай салгыи сайыннаран национальнай литературнай тыл, норма, үгэс-үөрүк бөҕө-чинг аһаатын охсубута. Кини айар тыл — төрөөбүт тыл сүрүн үһэ, литературнай тыл, эргийэр киһиэ, сүгэйэ-сүмэтэ. Ийэ тылын баай, имигэс, нарын, этигэн дикт биһиринин талааннаах айымнытынан толору дакаастаабытын таһынан өрөбүлүүсүө, саҕа кэм күтүр күүстээх үрдүк күүрэниин көрдөрөн, саха тылын сагалыы тыһаабыта. Кини айымнытын ааҕан, бары ийэ тылбыт дэгиттэр сүдү кыаһын саабут: имэниэх, истиннээх изийини изийэр нарын-намчы, сылаас-сымнааһа, уйан-уйаһа тыл; атыр мөккүөрү, орулуур охсуйууну ойуулуур илбистээх-саталаах, уоттаах-төлөнөөх, хатан-хабаран тыл.

П.А.Ойуунускай санааны толору, бэргэни, кэрэтик этэр араас кымаһыс холбуу-ханыы тылы, дүһүннүүр, тыаһы үгүктэр тыллары, халбаннааһат элиитэти, хатылааһын арааһын уо.д.а. — саха аймак хаһан баҕарар сөбүлүүр-талтыр суолун сөнүнүк туттан-туһулан байыппыта. Саха тылын кыаһын нуучаттан уус-уран тылааһа ситэри-хотору арийбыта.

Итиннэ олонхону үйэтитиһэ үтүөтүн-өһөтүн эбиэх тустаахтыг. "Олонхону охсор уҕа илиини ууһан турар" охсулаах кэмгэ П.А.Ойуунускай "отут суол олонхону" аттаран "Дулуруйар Ньургун Боотуру" кинэйэн-ханаан, "суолурдунан олорон сүрдүрбаччы" суруйбута-айбыта. Кини уус-уран айымны, айар тыл мунутуур чыпчаала дикт өрө тутан, олонхону аан бастаан аанан чинчийбитэ.

Онон П.А.Ойуунускай ааспыт үйэ 20-с-30-с сылларыгар төрөөбүт тылбытын төлөтүн түстүүрү үлэстэбит үлэтэ үтүмэн үгүс, тэрийбит тэрээһинэ сүүнэ, сөбүмэр, кэтит кэскиллээх. Кини Саха сиригэр, академик П.А.Слепцов сүгүрүйэн бэлэстээбитин курдук, "тыл тутуутун уһулчулаах дьайыкыта" буолар.

И.П.ВИНОКУРОВ,
СГУ доцента.

ДЬОКУУСКАЙ!

Чурапчы сэлэниһэтин ытык-мааны кырдыас олохтообун, тыл, үлэ ветераны, гидрометеорологическай сулуусу, Саха АССР тытын хаһайыстыбатын туйгуннарын, Аҕа дойдуга Улуу саргитин сылларыгар Аляска — Москва маршрутунаан байыаннай самолеттар сырыларын арыаллыыр трасса ветераны Павел Иванович СТЕПАНОВЫ 90 сааскын туолбут өрөгөйдөөх үбүлүгүнэн итинтик, истинник эбэрдэлибит!

Аймак-билэ дьоннор, кыыһар, күтүөккэр, сизэнэргэр дьобуһунаах сүбэбинэн-амаһынан, күүс-көмө буолан, араҕаччылаан, арчылаан үөрэхтээх, үлэһит дьон буоларбытыгар олук уурсубуһу сүһүктээх бэйэбит сүгүрүйэн туран махтабытын этэбит. Олохко, үлэбэ бэринилээхсигин, бар дьоннор истин сыйыантынан бука барыбытыгар холобур буолар үтүө олох олохсуйуунан киһи туттабыт. Инникитин даҕаны сүһүккүн ыһыктыма, этэҥгэ, дорубайдык сымдаргар.

Кыһын, күтүөтүн, сизэнэриг, аймактарыг
Гуляевтар, Сивцевтар, Васильевтар,
Кронниковтар.

Күн ахсын ЧУРАПЧЫ — АЛЛАРАА БЭСТЭЭХ — ДЬОКУУСКАЙ

Сарсыарда 5 ч. барар

Тел. 41-428

Күн ахсын ЧУРАПЧЫ — АЛЛАРАА БЭСТЭЭХ — ДЬОКУУСКАЙ — ЧУРАПЧЫ

Тел. 41-941

Күн ахсын ЧУРАПЧЫ — ДЬОКУУСКАЙ Сымнаас кириэһилэлэрдээх

Тел. 42-292

БИЛЛ

Быстах үлэбэ свэрдикка наадыабыт. Биллэр тел. 41-416.

КУОРТАМНААБЫТ

Эһил сааскыга дикри чааһынай дикэни эбэтэр квартираны. Биллэр тел. 25-512.

СҮТҮКТЭННИБИТ

Тарабукин Борис Викторовича Чурапчы улуусунааһы ис дьылаа отделинан 2001 сыл балаһан ыйын 14 күнүгэр бэриллибит 98 01 сериялаах, 133042 №-дээх паспорт сулуугунан дингэ суоһунан ааһыллар.

Соловьев наһилиһэтигэн төрүттээх Тааттатааһы лесной авиация летнаба

ПОПОВ Лаврентий Дмитриевич

адар сааһыгар соһумардык өлбүтүнэн дириг кутурбаһаарын тирээһилэр:

— Соловьев наһилиһэтигэн төрүттээх Тааттатааһы лесной авиация летнаба Попов Лаврентий Дмитриевич соһумардык өлбүтүнэн аҕатыгар Попов Дмитрий Дмитриевич, кэргэнигэр, оҕолоругар, аймактарыгар Соловьев наһилиһэтин дьаһалтата, Соловьев орто оһуолатын коллектива.

— Тааттатааһы лесной авиация летнаба Попов Лаврентий Дмитриевич соһумардык өлбүтүнэн кэргэнигэр, оҕолоругар, төрөппүтүгэр Чурапчытааһы оһуур хаһайыстыбата.

— Попов Лаврентий Дмитриевич соһумардык олохтон туорабытынан кэргэнигэр, оҕолоругар, аҕатыгар, аймактарыгар Соловьев оһуолатыгар бииргэ үөрэммит таһарыстара.

СПОРТ

ЕВРОПАТТАН 7 МЕДАЛЫ!

От ыйын 31 — атырдыах ыйын 8 күннэригэр 100 харахтаах дуобакка Европа чемпионата Минсккэ кустуука ыһылына. Билиги төһө да түүн тийдэрбит, аҕаһа көрсөн түһэр сир-битигэр илдьэн биэрдилэр.

Минсккэ 1 мөл. 760 тыһ. киһи наһилиһэһэлээх, 144 промышленнай тэрийтэлэр, 17 государственнай, 12 государственнай суох үрдүк үөрэх кыһалара, 24 стадион, 30 бас-сейн бааллар эбит. Суол быраабылаларын күүскэ тутуһалларын иһэн тутта кэспиллэр.

Чемпионакка 14 дойдуттан

182 адар дуобатчыт мустан күрөкстэһилэр. Ира Платонова аны — Европа кыргыттарга чемпионката. Блиц-чемпионакка үрүг көмүс медалы кэптэ. 10 сыллаах арчилиитин түмүгэ — 2003 сылга оһуола, улуус, республика (дьахталларга эмиэ), Россия (кыргыттарга, дьахталларга), Европа, аан дойдуга чемпионкаларга-абсолютнай кыайылаахтара! Дьэ, Ираны сулус оһостон, аны аан дойдуга федерациятын маастара Рена Ноговицына сүрүн оонньууга иһикс миэстэлэһэн баран блиц-чемпионакка Европа чемпион-

ката буолла. Рена бу "ыйаһынна" эһил эмиэ хап-сыһар. Оттон уон саастаах спорт маастарыгар кандидат Алина Собакина сүрүн оонньууга боронса медалы тигистэ, онтон блицкэ, эдьийдэрин курдук, Европа чемпионкатын аатын сүктэ. Сэттис медалы саамай адар маастарга кандидат, 9 саастаах Айына Собакина иһикс буолан кэптэ. Муса Данилова, Коля Гүлүев медалы тиксигэтэхтэрин да иһин, үчүгэйдик кытынчылар.

Чурапчы оҕолоро чемпионнары кытары кэлэн дьарыкта-

ныт. Үүнэр ый 20 — 21 күннэригэр СР үгүлээх ууһугала П. Е. Бархсанов бириһигэр 1994 сыллаах төрүөх оҕолорго уонна онтон эдэрдэргэ Поликарп Егорович уола Владимир Поликарпович, кийиһэ Елизавета Афанасьевна Чурапчыга күрэхтэһии тэрийэллэр. Төрөппүттэр оҕолоругун эрдэттэн арчийыт, күрэхтэһиигэ бэлэмнээт, Ира-лары, Реналары, Алиналары иитэн таһаарыаһыт!

М. Н. БЫРДЫННОВА,
дуобакка СР үгүлээх
тренерэ.

АТЫЛЫБЫТ

1993 сыллаах МТЗ-82 тракторы. Эбэтэр ЛТЗ тракторга атаһаһын. Биллэр тел. 27-521.

Суһаллык 1996 сыллаах, «В» категориялаах, туруга үчүгэй УАЗ-2206 автомашинаны. Биллэр тел. 26-290.

Үчүгэй туруктаах, саппаас чаастардаах ГАЗ-69

автомашинаны. Сымнаа — 30 тыһ. солк. Биллэр телефоннар: 42-443, 26-225.

«Мицубиси-Фусо» автомашинаны. Сымнаа — 200 тыһ. солк.

5 тонна уйуктаах термобудканы.

Тааттаҕа биллэр телефон: (252) 21-033.

ТУҢАЛААХ СУБЭЛЭР

• Синтетическай таһаастан тигилибит эр киһи сорочкаларын, дьахтар булуускаларын, былааччыларын бары тимэхтэрин тимэхтээн баран плечиккэ ыйаан куурдар үчүгэй. Оччобуна өтүктээмизэхэ, сылаас өтүгүнэн сүүрдөн көннөрүөхкэ эрэ сөп.

• Сайын дезодорана суох сылдьар кэмгэ хоннох аныттан берүгүтэ суох сыт кэлэр буоллаҕына, хоннох анын сууһан баран күүскэ сопкоһо эрэ мыһаһан аалылар уонна оннук куурдулар. Өрдөөнүттэн биллэр бу судургу ньыма сыты суох онорор.

Редактор э. т. С. Р. ДАНИЛОВ.
ААДЫРЫСПЫТ: 678670,
Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
ТЕЛЕФОННАРБЫТ:
редактор — 41-332, отделлар — 41-265.
E-mail: sanaoloh@churap.sakha.ru

Хаһматы тэрийээччилэр: Саха Республикатын Правительства,
улуус дьаһалтата, редакция. Хаһмат сахалыы тылынан оптуоруннуука,
чэппиһэ, субуотаҕа таһсар. Хаһмат иһексэ: 54907.

"Сага олох" редакционной-издательской холбоһук ГҮ.
Офсетнай бачаат. Сааһын № 95. Тираж 1698.
18.08.2003 с. бачааһа бэрилиннэ.

Автор суругар эһилэр санаа
редакция позициятыгар калды сөп түбөһөр
буолбатах. Сурука ыйыллар чахчылар
кырды. таһаастарыгар эппиэтинэһи
автор тус байата сүгэр.